

Orwells »1984« i svensk sjukvård?

Trots påståenden om motsatsen hotas yttrande- och meddelarfriheten av vissa formuleringar i chefskontrakten för bland andra verksamhetscheferna vid Karolinska Universitetssjukhuset, anser Jan Halldin. Han ser paralleller mellan dessa formuleringar och de exempel på språket som maktmedel som författaren George Orwell ger i sina böcker »Djurens gård« och »1984«.

På SvD Brännpunkt 16/12 2005 [1] skriver Karolinska Universitetssjukhusets styrelse att man inte kan se att sjukhusledningen försökt dämpa medarbetarnas möjligheter att öppet debattera hälso- och sjukvårdssystemet. Sjukvårdsledningen har tvärtom ansett sig ha ansvaret för att stimulera och driva denna debatt framåt. Yttrandefriheten för sjukhusets anställda har enligt styrelsen inte beskurits. Är det nu så?

I en debattartikel i Läkartidningen 39/2005, »Vi måste säga ifrån när människors liv och hälsa står på spel« [2], undrade jag varför vårdens chefer idag så ofta är tysta i politiskt känsliga frågor. Detta trots att en kommunikationspolicy för Stockolms läns landsting (SLL) [3], med tillhörande riktlinjer för pressarbetet [4], båda antagna av landstingsfullmäktige 2004, föredömligt slår fast de grundlagsfästa rättigheterna om yttrandefrihet, offentlighet och meddelarfrihet.

Jag hade i artikeln en del tänkbara förklaringar till tystnaden men en orsak,

JAN HALLDIN
leg läkare, med dr, Stockholm
jan.halldin@sl.se

som jag trots efterforskningar hos ansvariga tjänstemän inom SLL inte då fick fram, var skrivningarna i det chefskontrakt som finns på Karolinska Universitetssjukhuset. Ett par dagar efter min debattartikel i LT publicerade SvD (30/9 2005) en artikel rörande sparkraven på Karolinska. I denna uppgav oppositionslandstingsrådet Birgitta Rydberg att enligt gällande avtal kan en chef som uttalar sig kritiskt genast bli av med jobbet eftersom han/hon då är illojal. Liknande avtal finns enligt sjukhusdirektör Cecilia Schelin Seidegård vid Karolinska Universitetssjukhuset också på Södersjukhuset, Danderyds sjukhus, Norrtälje sjukhus och Akademiska sjukhuset i Uppsala.

Jag har i samband med den turbulenta massmediala debatten rörande Karolinska fått tillgång till de omstridda formuleringarna i det chefskontrakt som verksamhetscheferna vid Karolinska Universitetssjukhuset får skriva under (liknande chefskontrakt finns på Karolinska Universitetssjukhuset för divisionschefer, administrativa stabschefer samt ett flertal första linjen-chefer). Chefskontraktet innehåller åtta paragrafer.

I det omdiskuterade sista stycket i 7 § »Uppsägning i chefskontraktet« står följande:

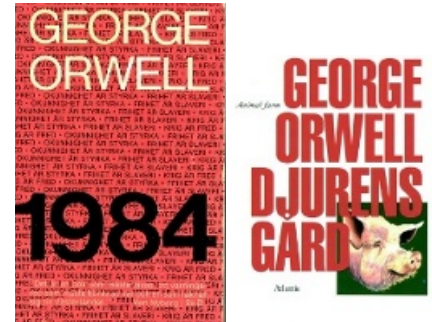
Karolinska Universitetssjukhuset äger rätt att med omedelbar verkan säga upp förordnandet som verksamhetschef efter särskilt beslut vid

- grovt åsidosättande av åliggandena mot Karolinska Universitetssjukhuset (a)
- bristande förtroende mellan XX* och verksamhetschef (b)
- skillnad i uppfattning vad avser ledarskapets inriktning och kvalitet (c)
- organisatoriska/strukturella förändringar (d)

* = divisionschef (min tolkning, JH).

Båda parter, det vill säga divisionschef och verksamhetschef, undertecknar chefskontraktet. En omedelbar uppsägning som verksamhetschef innebär att man förlorar sitt chefsjobb (som verksamhetschef) men har kvar sitt basförordnande som exempelvis överläkare.

Framför allt punkterna b och c i sista stycket i 7 § i ovannämnda chefskontrakt är att beteckna som lojalitetsklausuler. Formuleringarna är dessutom »luddiga«

Verksamhetscheferna på Karolinska Universitetssjukhuset skall ha yttrande- och meddelarfrihet men samtidigt vara lojala med ledningen. Det är en självmotsägelse som leder associationerna till Orwells »1984« och »Djurens gård«/»Djurfarmen«, menar artikelförfattaren.

och kan uppfattas som att de inskränker yttrande- och meddelarfriheten.

Även skrivningarna i punkterna a och d är oprecisa och utan klagörande exempel, vilket gör att även dessa kan tänkas hota yttrande- och meddelarfriheten. Jag ifrågasätter också, beträffande punkten organisatoriska/strukturella förändringar (d), varför ett förordnande som verksamhetschef av detta skäl skall kunna sägas upp med omedelbar verkan.

Av ovanstående följer att jag tycker att punkterna b, c och d i sista stycket i 7 § bör strykas i chefskontraktet. Skall punkten a vara kvar bör den förtydligas och exemplifieras.

Vid en nationell konferens om hemlöshet i oktober 2005 med 29 personer närvarande svarade 20 anonymt på följande fråga: »Tycker du att formuleringarna i 7 § (sista avsnittet om omedelbar uppsägning) i nämnda chefskontrakt utgör ett hot mot yttrande- och meddelarfriheten?« 14 personer svarade ja, tre nej och tre vet ej.

Den engelske författaren George Orwell har i böckerna »Djurens gård« [5] och framför allt i »1984« [6] gett exempel på hur språket kan användas som ett maktmedel av de styrande. Dit hör användningen av »dubbeltänkande« (double thought), som betyder förmågan att hysa två motstridiga åsikter på samma gång och godta dem båda. I »Djurens gård« är det ofta citerade uttrycket »alla djur är jämlika men somliga djur är mera jämlika än andra« ett exempel på dubbeltänkande. Uttrycken »krig är

fred», »frihet är slaveri« och »okunnighet är styrka« i »1984« visar att ordens värden kan vara både förvrängda och utbytbara.

Jag tycker att påståendet från Karolinska Universitetssjukhusets styrelse och ledning, att verksamhetscheferna (som utgör några av medarbetarna på sjukhuset) har yttrande- och meddelarfrihet, men samtidigt skall vara lojala med sjukhusets ledning, är en parallell till de exempel på språket som maktmedel som Orwell ger i sina ovan nämnda böcker. Jag har svårt att förena yttrandefrihet med skriftliga lojalitetskrav av ovan nämnd art.

Jag bedömer att de övriga paragraferna (vilka jag inte redovisar här) i chefskontraktet är rimliga i sina skrivelser. En önskan jag likväl har är att texten mer skulle framhålla att verksamheten handlar om sjukvård. Detta är viktigt då vården skall värna om patientsäkerheten och följa vissa etiska riktlinjer. För läkare finns dessa riktlinjer angivna i Läkarförbundets etiska regler från 2002 [7].

Jag anser att det är nödvändigt att sjukvårdens chefer öppet vågar debattera sjukvårdsfrågorna utan att riskera efterräkningar i form av omedelbara uppsägningar från sina cheftjänster på grund av bristande lojalitet. Sjukhusledningens och verksamhetschefernas relationer måste bygga på ömsesidiga förtroenden. Detta är något som man långsiktigt bygger upp med respekt för varandras kunskaper och erfarenheter och inte i form av skriftliga lojalitetskontrakt.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

1. Karolinska universitetssjukhusets styrelse. Replik: Karolinska, det sjuka huset. Sjukvården skall självfallet granskas. Svenska Dagbladet. Brännpunkt 16 december 2005.
2. Halldin J. Vi måste säga ifrån när människors liv och hälsa står på spell! Läkartidningen 2005;102: 2781-2.
3. Stockholms läns landsting. Kommunikationspolicy för Stockholms läns landsting 2004. <http://www.lsf.sll.se/> (Se under riktlinjer och policyer.)
4. Stockholms läns landsting. Riktlinjer för pressarbetet inom Stockholms läns landsting 2004. <http://www.lsf.sll.se/> (Se under riktlinjer och policyer.)
5. Orwell G. Djurens gård. Stockholm: Bokförlaget Atlantis; 1983, 1996, 2001. (Första svenska utgåva 1946 under titeln Djurfarmen. Engelska originalets titel: Animal farm; 1945.)
6. Orwell G. 1984. Stockholm: Albert Bonniers boktryckeri i [Delfinserien]; 1963. (Sjätte upplagan 1973. Första svenska utgåva 1950. Engelska originalets titel: Nineteen Eighty Four 1949.)
7. Läkarförbundets etiska regler. Stockholm: Sveriges läkarförbund; 2002.

Replik om stöd i sjukskrivningsärenden:

Behandlande läkares ansvar att bedöma arbetsförmågan

Förbundets policy är att behandlande läkare också har ansvaret att bedöma arbetsförmågan. Förutsättningarna för att göra ett bra arbete måste dock förbättras, skriver Eva Nilsson Bågenholm i sitt svar till Kjell Nyman m fl.

Husläkare bör kunna ta hjälp av fristående läkare för bedömning av svåra sjukskrivningsärenden efter 1-3 månader, skriver Kjell Nyman, Ann Sofi Björin och Per Guterstam, alla distriktsläkare i Stockholm, i ett debattinlägg på sidan 733 i detta nummer. Att jag som förbundets ordförande uttalat mig emot förslaget anser de förvånande. I vilket sammanhang uttalandet gjorts nämns inte.

Nyman, Björin och Guterstam ger en bra bild av problematiken kring sjukskrivningar och förtidspensioneringar i Sverige. Läkarförbundet har varit mycket engagerat i dessa frågor de senaste åren och deltagit i olika arbetsgrupper, utredningar och seminarier, skrivit remissvar m m. Vi har tagit fram två olika policyprogram, för tre år sedan »Sjukvården och de sjukskrivna – kan pengarna användas bättre?« samt i höstas »Sjukvårdens roll i sjukskrivningsprocessen«. Vårt engagemang beror bl a på läkarnas arbetssituation, att läkarnas sjukskrivningspraxis ifrågasatts och att den höga sjukfrånvaron är en väsentlig orsak till att hälso- och sjukvården inte kan tilldelas en ökad andel av samhällets resurser.

I policyprogrammet »Sjukvårdens roll i sjukskrivningsprocessen« har vi samlat förbundets politik på området. Arbets-

gruppen som tog fram rapporten bestod av nio läkare (varav tre allmänläkare) och tre utredare från förbundets kansli. I arbetsgruppen diskuterades ingående hur arbetsförmågebedömning ska gå till, och bedömningen, som sedan förbundet efter remissförfarande ställt sig bakom, är att det är den behandlande läkaren som ska ta detta ansvar. Förutsättningarna för att göra ett bra arbete måste dock förbättras. Här lyfts bl a fram problemet att sjukskrivningsarbetet idag inte är prioriterat i sjukvården, och att företagshälsovården på många ställen inte används på bästa sätt.

Avstämningsmöten, där försäkringskassa, företagshälsovård, behandlande läkare och patient möts, måste komma in tidigt i processen. Det finns också möjlighet att använda sig av annan kollega för en s k fördjupad bedömning, vilket inte innebär att den läkaren tar över behandlingsansvaret.

Jag håller med om att sjukskrivningsproblematiken är speciellt svårhanterlig för allmänläkarna, det var därför vi hade tre erfarna allmänläkare, varav den ene ordförande, i arbetsgruppen. Att jag som internmedicinare inte skulle ha förståelse för er situation är helt ryckt ur sitt sammanhang. En annan viktig politisk fråga som Läkarförbundet driver är ett utbyggt familjeläkarssystem, som avsevärt skulle förbättra situationen för allmänläkarna och patienterna.

En positiv del i arbetet med sjukskrivningsproblematiken är de miljarder som nu ska fördelas till landstingen för att förbättra arbetet med sjukskrivningarna i hälso- och sjukvården. Att regeringen beslutat att tilldela landstingen dessa pengar är till stor del beroende på att Läkarförbundet drivit denna fråga hårt, först ensamt, sedan tillsammans med Försäkringskassan och Sveriges Kommuner och Landsting.

Mina uttalanden som förbundsordförande bygger alltid på förbundets politik, så även i denna fråga. Att fristående läkare skulle ta över arbetsförmågebedömningen tror vi inte är rätt metod, istället har vi flera andra åtgärder att föreslå. Läs gärna vårt program »Sjukvårdens roll i sjukskrivningsprocessen« som finns på www.lakarforbundet.se.

EVA NILSSON BÅGENHOLM ordförande, Sveriges läkarförbund eva.nilsson.bagenholm@sif.se